

ACTIVITATEA MISIONARĂ A SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL ÎN MEDIUL IUDAIC

-TEZĂ DE DOCTORAT-

Rezumat

Cuvinte cheie: apostol, misiune, inculturare, mediul iudaic, Sf. Ap. Pavel

Tema *Activitatea misionară a Sf. Ap. Pavel în mediul iudaic* poate ocupa un loc aparte în cadrul studiilor de misiologie contemporană, întrucât abordează o problematică extrem de actuală cu deosebit de multe implicații atât la nivelul definirii paradigmei practicii misionare imediate a Bisericii, cât și la nivelul conferirii unei structuri tipologice pentru fundamentarea unui dialog inter-religios. Actualitatea temei se relevă în special prin valențele inter-religioase ale problematicii abordate și prin caracterul pragmatic implicit oricărei lucrări de misiologie.

În **prima parte** *Caracterizarea mediului cultural-religios iudaic în care se desfășoară activitatea Sf. Ap. Pavel* a tezei ne propunem să realizăm un tablou general al iudaismului secolului I, subliniind elementele relevante pentru formarea misionară a Sf. Ap. Pavel și pentru înțelegerea impactului propovăduirii apostolice în mediul iudaic. Prin urmare, tabloul pe care ni-l propunem nu se vrea unul eshaustiv, ci unul a cărui extensiune să fie marcată de relevanțele elementelor sale la nivelul aprecierii misiologice a activității sfinților apostoli. În capitolul întâi *Contextul politic al secolului I* ne propunem creionarea mediului iudaic, sau iudeo-elenistic, în care se desfășoară activitatea Sfântului Apostol Pavel. Conștienți fiind de faptul că subiectul capitolului de față, singular, sau chiar doar unele aspecte ale sale, se pot constitui ca o tematică proprie a unei cercetări individuale, nu ne propunem aici decât să stabilim cadrele generale ale mediului iudaic, pentru a ni se putea releva influențele pe care, pe de o parte, mediul le are asupra formării, tipologiei misionare, evoluției și abilităților proprii ale propovăduitorului, precum și influențele pe care acest mediu le exercită asupra actului misionar al propovăduirii propriu-zise.

”Pentru că nu îl vom putea înțelege pe Sfântul Apostol Pavel fără a lua măsura lumii pestrice, dar împăcate și închegate în care trăiește, călătorește și propovăduiește”, vom încerca în acest capitol să creionăm în special evoluția etosului iudaic, așa cum era el conturat în secolul I, încadrarea lui în istoria generală elenistică, marcată de expansiunea imperialismului roman, raportarea incipientă a iudaismului la creștinism și a acestuia la cel dintâi, istoricul poporului iudeu, sub aspectul relevanței acestuia asupra etosului iudaic al secolului I, precum

și tabloul propriu-zis al situației politice, religioase și sociale a poporului iudeu, din mijlocul căruia și înspre care se îndreaptă, chiar dacă nu integral, misiunea Sfântului Apostol Pavel.

Conform convenției de periodizare a epocii Noului Testament, relevantă pentru perioada apostolică, asupra acesteia, are relevanță istoria politică a poporului iudeu în intervalul dintre răscoala Macabeilor și cea a lui Bar Kochba. “Limitele cronologice ale epocii Noului Testament” sunt: 1. *în timp*: Epoca lui Alexandru cel Mare (secolul IV î.Hr.) și până la a doua și ultima mare răscoală iudaică împotriva cotropitorilor romani ai Palestinei (132-135 d. Hr.); 2. *în spațiu*: Palestina și Imperiul Roman; și 3. *în ambianța religioasă, culturală, socială, politică și economică a vremii.*” În începutul capitolului vom prezenta situația politică și viziunea socială, culturală și religioasă promovată de Imperiul Roman ca spațiu al proliferării iudaismului și misiunii apostolice. Imperiul Roman reprezintă o structură care era, probabil, pentru începuturile creștinismului imperios necesară. Departate de a fi o structură care ține eminent de o organizare exclusiv politică, Imperiul Roman este un spațiu, un creuzet al comuniunii umane, atât cât era ea posibilă la nivelul secolului I și într-o lume necreștină. Misiunea creștină apostolică se desfășoară aproape pe de-a întregul în granițele geografice, culturale sau de influență politică ale acestuia. El e spațiul propășirii creștinismului și e vital acestuia, atât prin unitatea infrastructurii și siguranța pe care le impune, cât și prin apropierea de factură aproape ecumenică pe care o promovează la nivelul ideilor, credințelor și manifestărilor culturale. Imperiul Roman este în mod paradoxal unul elenistic, unul în care latinitatea, ca expresie culturală, nu reușește să se impună, să înlocuiască cultura sau religia popoarelor cucerite, ci, doar să confere o paradigmă politică de actualizare a unui sincretism cultural-religios grefat pe cultura care făcuse deja carieră prin intermediul expansiunii macedoniene, cultura elenistică. În acest spațiu, iudaismul se impune ca o forță politică (prin răspândirea și mărimea diasporei sale, nu atât prin forța militară sau politică a statului, proriu-zis), și ca o forță cultural-religioasă (prin atașamentul complet, ne-eclectic, pe care îl denotă față de Lege). Am prezentat apoi în acelaș prim capitol istoricul poporului iudeu ca sursă a înțelegerii statusului pe care el îl are în secolul I. Pentru iudeul secolului întâi însă, istoria sa este o istorie care poartă semnificația propriului său statut, a propriei sale expectanțe, atât de la lume cât și de la Dumnezeu și a felului propriu de raportare la ceilalți. Am putea spune că, pentru creștin, Vechiul Testament este expresia primordială a universalității mântuirii, în timp ce pentru iudeu, dimpotrivă, el semnifică tocmai legitimitatea exclusivismului său atât în sfera mântuirii, cât și a mesianității. “Așa cum Hristos este Israel și Iacov, tot astfel și noi care am fost smulși din măruntaiele lui Hristos suntem adevăratul neam al lui Israel, al treilea Israel de care se vorbește în Isaia. Tot așa, și Biserica era acum “Sinagoga lui Dumnezeu”, cei care credeau în Hristos devenind un singur suflet, o singură

sinagogă și o singură Biserică.” Sfântul Apostol Pavel, ca de altfel și ceilalți sfinți apostoli, atunci când predică evreilor, fac fără excepție apel la istoria poporului iudeu. Poporul iudeu se definește prin apelul la istorie. Dacă în cazul altor națiuni o caracterizare etnografică ar fi făcută cel mai adesea prin trăsăturile dominante ale respectivei nații, în cazul poporului iudeu, caracterizarea cea mai optimă se face prin intermediul istoriei. Chiar poporul iudeu, în perioada apostolică se definea pe sine prin intermediul trecutului (ca “fii ai lui Avraam, ca urmași ai lui David sau ca păzitori ai legii lui Moise”).

Transcendentalitatea Romei și divinitatea reîntemeietorului ei, divinitate derivată din sacralitatea spațială a Romei, vor constitui, prin urmare, pilonii ideologici politico-religioși (de proveniență religioasă) pe care se va fundamenta Imperiul Roman, ca legitim stăpân al întregii lumi.

Ambele teze ale ideologiei imperiului sunt inacceptabile pentru mozaism și pentru creștinism. Imperiul Roman, în mod paradoxal, conferă atât instrumentarul necesar propovăduirii creștine, dar se constituie și în principala structură ideologică ce se cerea depășită și părăsită pentru împrărierea unui creștinism autentic, nealterat. Imperiul este, în acelaș timp, suportul misiunii și adversarul acesteia sau, mai bine-zis, misiunea se constituie în adversar al ideologiei imperiului. “Ucenicii și apostolii au criticat Imperiul în primul rând pornind de la teologia sa, transformată în ideologie, iar nu de la condițiile politice concrete”.

În ceea ce privește politica religioasă a Imperiului Roman, trebuie să precizăm că aceasta nu este una programatic anti-creștină. În absența unei legislații anticreștine, zelul guvernatorilor era determinant în privința adepților văzuți cel mai adesea ca încăpățânați adepți ai unei „superstiții periculoase și iraționale”. Persecuția se face prin simpla aplicare a legilor din perioada republicii, prin care erau intolerate religiile noi și ilicite.

Imperiul Roman, ca structură politică unitară, în care a propășit elenismul ca liant cultural între toate popoarele bazinului mediteranean, precum și prin infrastructura unitară, stabilitatea și deschiderea initial eclectică pe plan religios, precum și prin acordarea unui statut juridic aparte diasporei iudaice, s-a constituit într-un suport ineluctabil al misiunii creștine, dar, prin ideologia sa, care se fundamenta pe valoarea teologico-mistică a cetății Romei și a persoanei împăratului, s-a constituit în adversarul ireductibil al misiunii creștine, adversar de care Sfântul Apostol Pavel s-a folosit în virtutea principiilor adaptării misionare, dar căreia nu i-a făcut nici o concesie ideologică. Imperiul a fost o structură nu doar politico-socială, ci și mistico-religioasă, care a supus mozaismul unei presiuni constante prin promovarea elenismului, și s-a dovedit a fi în esența sa ideologic anticreștin.

În capitolul al doilea *Situația politică, religioasă, culturală și socială a poporului iudeu* vom realiza propriu-zis tabloul iudaismului secolului I, iudaismul în care și în funcție de

care se formează Sf. Ap. Pavel și în cadrul căruia își desfășoară activitatea misionară. Nu ne-am propus realizarea unui tablou exhaustiv al iudaismului secolului I, probabil demersul ar fi fost imposibil. Ne-am propus să realizăm o radiografie relevantă a secolului I iudaic pentru formarea Sf. Ap. Pavel și pentru interacțiunea sa în câmp misionar. Astfel, multe aspecte ale vieții cotidiene a iudeilor secolului I au fost trecute cu vedere în mod intenționat, tocmai pentru că nu erau elemente relevante analizei activității misionare a Sf. Pavel în mediul iudaic. Am creionat astfel mai întâi situația politică a poporului iudeu, sub aspectul statutului iudeilor din Palestina și al celor din diaspora. Într-adevăr, Sf. Ap. Pavel inetracționează cu iudeii în special la nivelul diasporei iudaice. Totuși prezentarea situației palestiniene a iudeilor din secolul I ni s-a părut relevantă atât pentru înțelegerea diasporei iudaice, dar și pentru înțelegerea formării Sf. Ap. Pavel, precum și pentru înțelegerea conflictelor dintre teologia universalistă a sfântului și ermetismul mesianității politice așteptate în Palestina. Până la urmă, diaspora nu poate fi înțeleasă politic fără înțelegerea situației politice statale. În continuare ne-am asumat faptul că situația diasporei, mediul de cea mai mare relevanță pentru misiunea paulină, este din punct de vedere social, cultural și religios într-o situație similară, sau cel puțin amprentată de spațiul palestinian. De asemenea am surprins unele aspecte specifice iudaismului palestinian tocmai pentru că sunt necesare înțelegerii formării și raportării Sf. Ap. Pavel la spațiul iudaic în integritatea sa. Am încercat astfel să realizăm o radiografie a stării sociale a poporului iudeu, dar și o prezentare a instituțiilor sociale cu relevanță asupra întregului iudaism. Astfel am considerat sinedriul și sinagoga instituții cu valoare preponderent socială și nu religioasă. Sinedriul, chioar dacă este controlat în special de partida sacerdotală a saducheilor, va fi un for social al iudaismului despropriat de autoritate politică națională, constituindu-se în model al politeumei diasporei. Sinagoga așa cum vom vedea va fi o instituție care în special în diaspora va ocupa prioritar roluri sociale și abea apoi religioase. În prezentarea situației religioase a poporului iudeu am încercat să surprindem relevanța fundamentelor ideologice ale mozaismului precum monoteismul, atașamentul față de Lege și Templu sau concepția mesianică a poporului iudeu, tocmai pentru a reliefa incompatibilitatea acestora cu mesajul evanghelic propovăduit de Sf. Ap. Pavel. De asemenea am considerat necesar să prezentăm și situația partidelor religioase iudaice pentru că Sf. Ap. Pavel are contacte directe cu acestea, condiționate de nuanțele diferite pe care le prezintă la nivelul viziunii teologice, sociale și politice. Ne vom încheia prezentarea situației religioase realizând o prezentare a prozelitismului iudaic sub aspectul extensiunii, tipologiei și mijloacelor de realizare tocmai pentru a putea apoi analiza comparativ extensiunea, tipul și mijloacele misionare apostolice. În încheierea capitoului vom prezenta principalele elemente culturale care amprentează iudaismul secolului I, oprindu-ne cu precădere asupra limbii,

operelor culturale cu impact general, asupra învățământului și a curentelor culturale generale: elenismul, iudaizantii și eleniții. Am considerat în acest capitol ca ne-necesară o abordare în amănunt a vieții sociale cotidiene sau a unor elemente culturale exclusiviste și elitiste. Astfel, am considerat că prezentarea în amănunt a vieții cotidiene nu are o relevanță majoră asupra înțelegerii spiritualității iudaice ca mediu în care se desfășoară misiunea apostolică. Astfel, dacă vom aborda tangențial în capitolul referitor la situația socială probelematici precum conceptul de proprietate agrară sau cel al moștenirii, tocmai pentru că dau seama de exigențele inculturării Evangheliei "săracilor" sau a egalității în fața mântuirii, sau învățăturile referitoare la alegerea poporului iudeu și darea făgăduințelor împlinite în Hristos, tot așa vom trece cu vedere unele aspecte ale vieții cotidiene precum monedele folosite, legislația casnică, ș.a. tocmai pentru că nu își relevă importanța pentru înțelegerea contactului dintre Evanghelie și spiritualitatea iudaică. De asemenea nu am considerat necesară prezentarea în amănunt a neoplatonismului lui Filon din Alexandria, pentru că având în vedere momentul în care acesta își încheie viața (40 p. Hr.) și libertatea de mișcare a ideilor în lumea antică putem afirma că perioada apostolică nu e legitim să fie deja interpretată în cheie filoniană. Evident, influențe ale gândirii filozofului alexandrin pot fi regăsite în perioada apostolică, dar nu putem afirma că ele făcuseră deja carieră până într-acolo încât să influențeze subconștientul colectiv al societății iudaice. Influențele lui Filon vor fi probabil mult mai marcante la nivel perioadei post-apostolice a sfârșitului de secol I și început de secol II. Așadar, așa cum am precizat nu vom realiza un tablou complet al iudaismului secolului I, ci unul care să surprindă sistematic elementele cu relevanță imediată asupra misiunii Sf. Ap. Pavel în mediul iudaic.

Istoria poporului iudeu în ansamblul său este relevantă studiului de față tocmai pentru că ne conferă justificarea atitudinilor iudaismului față de creștinismul primar, a rezistenței primului față de cel de al doilea, a raporturilor din cadrul creștinismului dintre creștinismul de sorginte palestiniană, iudaică și cel de sorginte elenistică și greacă. Istoria iudaismului ca eveniment al afirmării valențelor mesianice și elitiste ale poporului în raport cu neamurile este cea care dă forma spațiului misionar al secolului I, e cea care generează complementar factorii de susținere a expansiunii creștinismului primar, dar și punctele nodale care vor pune la încercare definirea creștinismului ca religie nouă, universală, distinctă și independentă de națiunea în sânul căreia apare.

Secolul I iudaic constituie o ultimă încercare a iudaismului primar de a-și afirma valoarea de popor ales, superior celorlalte popoare, popor care are un destin cu totul și cu totul special, destin care s-ar împlini prin realizarea expectanțelor mesianice ale poporului. Ratarea înțelegerii mesianității lui Hristos, datorată expectanțelor politice pe care contextul istoric al

secolului I l-a creat, va provoca o reacție de respingere categorică a misionarismului apostolic. Iudaismul se va închide tot mai mult în cadrele rigide ale exclusivismului său religios.

Iudaismul a evoluat dinspre o spiritualitate a cărei rigiditate sau fidelitate era menită salvării umanității, înspre o spiritualitate ermetică exclusivistă. În secolul I ermetismul iudaic era, deja în mare măsură, desăvârșit. Iudaismul nu are capacitatea de a integra cultura și spiritualitatea exterioară sieși (decât cu mici excepții, în cazul diasporei alexandrine), tocmai de aceea nu are capacitatea de a-și asuma înflorirea pe care o presupunea detensionarea expectanțelor sale în creștinism. Paradoxal, iudaismul devine ermetic pentru că e în așteptarea creștinismului, dar nu poate primi creștinismul tocmai pentru că așteptarea lui îl făcuse prea ermetic, prea închis în sine și mult prea puțin dispus riscului de a-și pierde propria identitate etnico-religioasă atât de îndelung apărută.

Elenismul este considerat, cel mai adesea, ca fiind factorul principal care a facilitat raspândirea creștinismului în perioada apostolică. Această teză are, bineînțeles, argumentele ei, însă, din perspectiva activității misionare a Sfântului Apostol Pavel, am putea spune că factorul principal care a facilitat misiunea apostolului între neamuri l-a reprezentat, în mod paradoxal, nu un element care să țină în mod special de păgânătatea antică, ci tocmai diaspora iudaică. Sfântul Apostol Pavel se folosește în special de diaspora iudaică pentru a-și găsi mijlocul de penetrare a mediului elenistic.

Diaspora iudaică din perioada primului secol este distinctă în mod fundamental de orice tip de diasporă națională modernă. În primul rând, ea e caracterizată de uniformitate religioasă absolută și se definește identitar din perspectiva religioasă. Diaspora modernă este întotdeauna dihotomică pentru că este construită pe două coordonate distincte: naționalitatea și religia, coordonate care sunt reduse la o singură realitate în cazul diasporei iudaice.

Diaspora evreiască din imperiu e constituită din evrei familiarizați cu orizontul cultural elenistic. O rețea bine constituită de comunități autonome, cu autoritate juridică proprie, garantată de stat, formează ansamblul Diasporei. Comunicarea între comunități profită de avantajele sistemului roman, astfel încât și comunitatea aparent izolată este conectată la conștiința ansamblului.

Diaspora iudaică se plasează într-un cerc vicios în ceea ce privește statutul în Imperiul Roman. Pe de o parte, conștiința iudaică de popor ales o face să revendice și un statut special în cadrul imperiului, cel puțin atât de special încât să îi permită pastrarea ideii elecției speciale pe care o are. Iar dobândirea unui statut special în imperiu nu face altceva decât să întărească și să fundamenteze și mai mult ideea alegerii speciale a poporului de către Dumnezeu. Evreii nu trăiesc niciodată în diaspora cu conștiința faptului că ar fi un popor inferior stapânitorilor imperiului. Drama conștiinței colective a diasporei vine tocmai din disonanța cognitivă care se

naște între realitatea superiorității ce vine din alegerea sa specială ca popor ales și constatarea propriu-zisă a situației politice, care presupune inferioritatea de moment a cuceritului-dominatului.

Misionarismul creștin se prezintă sfinților apostoli nu ca o opțiune, ci ca o obligație. Trimiterea la propovăduire repetată adeseori (Matei 28,19 ; Marcu 16, 15) este caracteristica fundamentală care distinge creștinismul de mozaism la nivelul atitudinii față de alteritatea religioasă, culturală sau etnică. Principiul prozelitismului iudaic ar putea fi considerat « așteptarea», în timp ce al misionarismului creștin « căutarea». Mozaismul se închide în sine, într-o anumită auto-suficiență și se rezumă la a aștepta sau, mai degrabă, la a accepta adeziunea la el. Creștinismul, postulând iubirea ca principiu axiologic al etologiei sale, nu poate decât să iasă din sine, să caute și să încerce să convertească.

Misionarismul creștin și activitatea Sfântului Apostol Pavel, în special, își găsește precursorul și sprijinul în prozelitismul iudaic, pentru că acesta îi conferă : 1. precedentul unei adeziuni la o religie care nu suportă propria relativizare, rămânând fermă în mărturisirea nealterată a propriei învățături de credință și 2. îi conferă misionarului creștin o porțiță de acces ceva mai facil, prin intermediul prozeliților, la lumea neiudaică greco-romană. Misiunea creștină rămâne, însă, în coordonatele ei fundamentale, complet distinctă de prozelitismul mozaic, pentru că : 1. presupune o misiune propriu-zisă, o ieșire din sine și o căutare a celuilalt ; 2. promovează și se fundamentează pe învățătura despre universalitatea mântuirii ; 3. Se întemeiază pe obligația incumbată de o poruncă a trimiterii.

Construcția socială iudaică centrată religios face ca, în perioada apostolică, să se creeze un dublu guvernământ în cazul societății mozaice; pe de o parte avem de-a face cu un guvernământ fundamentat pecuniar (iudaismul nu se poate sustrage tipologiei oligarhiei susținute financiar care domina și imperiul roman, și care e specifică oricărui tip de societate, până în contemporaneitate) și un guvernământ religios în cadrul căruia, așa cum am arătat, s-a dezvoltat alături de partida saducheilor (aristocrația cu drept de legitimare sacerdotală), partida fariseilor, partida celor care, fără a avea legitimitate sacerdotală, își crează o legitimitate religioasă derivată din asocierea cu Tora.

Biserica primară și Sfântul Apostol Pavel, în actul misionar, împrumută sau preiau practici care anterior se constituie în funcții ale sinagogii iudaice. De asemenea, Sfântul Apostol Pavel se folosește de sinagoga iudaică pentru a-și deschide drumul propovăduirii evangheliei. Așa cum se poate observa, prima predică misionară de amploare Sfântul Apostol Pavel o rostește în sinagogă, în Antiohia Pisidiei (Faptele Apostolilor 13,42: „...și ieșind din sinagoga iudaică...”), iar mai apoi, cercetarea sinagogii va fi primul gest misionar pe care Sfântul Apostol Pavel îl va face în fiecare oraș nou în care va intra. Inițial, pentru mulți dintre

evreii diasporei convertiți în timpul vizitelor la Ierusalim, sinagoga va fi unicul spațiu al propovăduirii creștinismului (Faptele Apostolilor 11, 19:” *cel ce se împrăștiaseră în urma necazului întâmplat pe timpul lui Ștefan au trecut până-n Fenicia și-n Cipru și-n Antiohia, nimănui grăind cuvântul decât Iudeilor*”). Primul spațiu și al propovăduirii Sfântului Apostol Pavel este sinagoga, agora nefiind decât cel de a-1 doilea, vizitarea sinagogii și a comunității iudaice revenind cu obstinație în preocupările misionare ale Sfântului Apostol Pavel, în ciuda tuturor vicisitudinilor îndurate din pricina iudeilor și în ciuda asumării conștiente a unui apostolat preponderent orientat înspre neamuri. Sinagoga este precursora bisericii la fel cum iudaismul este precursorul creștinismului; prin sinagogă se pre-vestește Evanghelia ca anticipație mesianică a expectanțelor iudaice și tot prin sinagogă se vestește Evanghelia diasporei iudaice și prin diasporă, neamurilor.

Noțiunile religioase iudaice sunt interdependente, fiecare întărindu-o pe cealaltă. Dumnezeu este unic și se revelează într-o formă unică care normează raporturile omului cu Dumnezeu, într-o structură religioasă unică: Legea. Toate acestea sunt deținute în cadrul unui popor unic, popor ales. Unicitatea poporului și a alegerii sale este un simbol al unicității lui Dumnezeu și a Legii. Poporul este, pentru iudei, o noțiune mai mult religioasă decât etnică, pentru că, așa cum am văzut, originea sa este una religioasă, datorată alegerii și chemării speciale a lui Avraam, istoria sa este o istorie a răspunsului pe care poporul îl dă chemării lui Dumnezeu, iar sensul existenței sale este unul mesianic.

Templul are calitatea de a fi, ca structură arhitecturală, oglinda monismului ca principiu fundamental al religiei mozaice. Mozaismul va suferi o mare provocare din partea descentralizării sacralității spațiului în creștinism (centrat eminentemente Euharistic, deci hristologic, nu după un topos geografic).

Am putea spune că, deși aparent creștinismul se naște din iudaism (se naște poate în cadrele sale, dar nu din el, ci din Hristos), exercițiul propovăduirii creștinismului în mijlocul iudeilor îl va pune pe Sfântul Apostol Pavel în fața necesității de a transfigura întreaga interpretare mozaică a Legii și de a opune învățătura lui Hristos în mod fundamental tuturor principiilor care structurează naționalismul religios iudaic.

Elenismul este un fenomen social-cultural generat politic. Elenismul a constituit un spațiu cultural al întâlnirii tuturor popoarelor din bazinul Mediteranei și din orient, un creuzet al omogenizării și acomodării spiritualităților diferite pe fondul culturii grecești. Elenismul nu se poate confunda doar cu cultura greacă. ”Pentru întreaga perioadă elenistică, istoriografia folosește sincretismul drept concept cheie”.

Elenismul presupune un proces cultural de ”grecizare”, proces care se definește prin trei caracteristici de bază: 1. folosirea limbii grecești în dialect comun, ca adevărată “*lingua*

franca” și ca suport al comunicării între toate populațiile intrate sub stăpânirea lui Alexandru Macedon, 2. Promovarea” *polis*”-ului grecesc, ca tipologie administrativă și socială în întregul imperiu și 3. Crearea unui sistem religios-moral sincretic susținut de alegorizarea divinității, prin intermediul filosofiei clasice grecești. Acest proces nu produce, însă, ”greci”, propriu-zis, dar produce o uniformitate în care localnicii diferitelor zone de influență ale elenismului nu se mai deosebesc fundamental de greci. Elenismul este, pentru lumea antică, un model de unitate culturală. Fenomenul de ”grecizare” pe care îl presupune este, oarecum, similar cu fenomenul de încreștinare pe care misiunea apostolică îl produce. Similar, pentru că și încreștinarea a presupus o inculturare care a transformat, până la urmă, orice cultură cu care a intrat în contact, diferit totuși, pentru că procesul de elenizare s-a produs bazându-se pe doi factori fundamentali de care creștinismul este văduvit în perioada apostolică: 1. susținerea politică (procesul e susținut nu doar de Alexandru, ci și mai târziu, de Roma, întrucât convenea tendințelor centralizatoare ale acesteia) și 2. valoarea intrinsecă și dimensiunea unei culturi care se cizelase pe parcursul a mai multe secole, depășind, aproape fără excepție, orice alte culturi cu care va intra în contact.

Elenismul a fost, totuși, un factor necesar pentru eficiența propovăduirii apostolice pentru că: 1. el a conferit limba comună a propovăduirii apostolice; a constituit o paradigmă culturală holistă și integratoare dispusă primirii unui nou mesaj, 3. Crease o unitate culturală, față de care raportarea Evangheliei și înculturarea ei se putea produce unitar și facil, 4. Prin amprentarea cugetării mozaice s-a produs, atât cât se putea, o spargere a ermetismului mesianității exclusiviste a iudeilor, 5. A creat o paradigmă ecumenică precursore a universalismului și egalitarismului religios promovat de creștinism și 6. S-a constituit în spațiu propice schimburilor cultural-religioase, și implicit misiunii creștine.

În partea a doua a tezei *Influențele mediului iudaic asupra formării misionare a Sfântului Apostol Pavel* în capitolul al treilea *Biografia Sfântului Apostol Pavel din perspectivă misionară* vom încerca să creionăm biografia misionară a Sf. Ap. Pavel în ceea ce e aceasta relevant pentru înțelegerea activității sale în mediul iudaic. Nu ne vom opri nici asupra prezentării misiunii Sfântului Apostol Pavel din persepectiva istoriei bisericești, rezumându-ne la a prezenta succint o cronologie a vieții și a activității Sfântului Apostol. Vom fixa astfel coordonatele fundamentale ale biografiei sale: originea, influențele iudaice și elenistice în formarea sa precum și raportarea sa la spațiile formatoare. De asemenea vom lua în discuție tezele dependenței formării Sf. Ap. Pavel de Filon din Alexandria sau de comunitatea eseniană. Precizăm faptul că analiza acestor influențe nu va constitui un punct nodal al tezei, tocmai pentru că în prezent aceste teze sunt avansate încă doar la nivel de teorii

împărtășite și combătute de un număr egal de exegeți. De regulă influențele lui Filon asupra teologiei pauline sunt acceptate de către cei care neagă paternitatea paulină a epistolelor, sau sunt plasate în special la nivelul Epistolei către Evrei, iar dependența sf. Ap. Pavel de esenieni, este creionată, așa cum o face J. Danielou în special prin intermediul unor exegeze care omit să ia în discuție sursele comune ale Sf. Ap. Pavel și ale esenienilor sau procedează la forțări de identificări formale între texte. Vom fixa în special raportarea biografică și instrumentală a Sf. Ap. Pavel la mediul iudaic și elenistic. Declararea identității mozaice de către Sf. Ap. Pavel ni se pare importantă tocmai din această perspectiva a conturării apostolatului sau deplin. Se observă că Sf. Ap. Pavel nu și declină această identitate niciodată, dar nu face apel excesiv la declararea ei în fața neamurilor, tocmai dintr-un principiu de acomodare. El încearcă să și-i apropie pe elini, și de aceea se poartă față de ei mai degrabă ca un elin decât ca un evreu.

Sf. Ap. Pavel are conștiința faptului că este apostol chemat și trimis de către Hristos, care îi încredințează în mod direct Evanghelia Sa, folosirea apelativului de *apostol al neamurilor* și declararea identității mozaice nefiind altceva decât mijloace necesare de acomodare a misiunii sale la cerințele incumbate de apostolatul său deplin și universal.

O anumită exegeză rigoristă ar putea justifica întreg fondul și forma scrierilor pauline pe baza Revelației și a cunoștințelor tradiției și legii mozaice, scuzând complet orice influență a culturii grecești asupra gândirii Sf. Ap. Pavel. Se acceptă unanim faptul că Pavel luase contact cu cultura greacă cel puțin într-o manieră precară, datorită faptului că trăise în diasporă și predica în diasporă unde cultura grecească reprezenta substratul ideologic și conceptual al subconștientului existențial colectiv. Sf. Ap. Pavel: 1. era cunoscător al culturii antice (fără a afirma categoric că fusese neapărat cursant al unei școli grecești); 2. comportă anumite influențe conceptuale și lingvistice din partea platonismului, a stoicismului și a religiilor păgâne; 3. influențele resimțite nu alterează adevărul de credință al Evangheliei propovăduite; 4. chiar dacă nu studiasse, stăpâna arta oratoriei.

Istorisirea convertirii lui Pavel comporta 3 etape fundamentale: 1 hristofania, 2 iluminarea lăuntrică (*nimeni nu poate numi pe Iisus Domn decât în Duhul Sfânt*, I Cor 12,3) și 3 prefacerea sau înnoirea minții. Dacă interpretăm pe această structură revelația de pe drumul Damascului, înțelegem că ea nu a fost doar o arătare a lui Hristos, ci și o înțelegere a Persoanei Sale ca Persoană divină de către Saul.

Pentru Sfântul Apostol Pavel: 1. Vechiul Testament are o valoare în sine, ca revelație; 2. are valoare instrumentală, ca mijloc de apropiere a iudeilor de Hristos (în predica din Areopag, F. A. 17, 10-22, Pavel nu face nici o trimitere la Acesta); 3. are valoare argumentativă, prin caracterul său profetic, dar , 4. a fost împlinit și depășit de Hristos, 5.

învățăturile sale nefiind necesare ca un augment al revelației lui Hristos, ci fiind înglobate în revelația deplină a lui Hristos. Sfântul Apostol Pavel: 1. era cunoscător al culturii antice (fără a afirma categoric că fusese neapărat cursant al unei școli grecești); 2. comportă anumite influențe conceptuale și lingvistice din partea platonismului, a stoicismului și a religiilor păgâne; 3. influențele resimțite nu alterează adevărul de credință al Evangheliei propovăduite; 4. chiar dacă nu studiasse, stăpâna arta oratoriei.

În capitolul al patrulea *Apostolatul Sf. Ap. Pavel – Modul în care este înțeles de către Sf. Ap. Pavel apostolatul* vom fixa modul în care Sf. Ap. Pavel își înțelege apostolatul și felul în care îl raportează la apostolatul celorlalți doisprezece apostoli și la vocația intrinsec universală a trimiterii. Calitatea de apostol a Sf. Ap. Pavel ține nu doar de o caracterizare extrioară funcțională a persoanei sale ci este un dat lăuntric care îl definește ca persoană. Sf. Ap. Pavel, ca de altfel și ceilalți apostoli nu îndeplinește funcție de apostol ci este apostol, nu acționează ca un apostol ci acționează pentru că este apostol. Apostolatul este înțeles nu ca o funcție care trebuie îndeplinită ci ca sensul existenței celui chemat, el este o realitate internă persoanei, devenind astfel tocmai prin darul personal pe care respectiva persoană îl primește.

Partea a treia a lucrării Inculturația evangheliei în propovăduirea *Sf. Ap. Pavel în mediul iudaic* va aborda explicit problema activității Sf. Ap. Pavel în mediul iudaic. Ne vom organiza tratarea astfel încât să respecte rigorile unui studiu sistematic, care să nu frizeze metodologia studiilor exegetice. Astfel, nu vom realiza nici o analiză textuală în sensul propriu, nici nu vom organiza materialul în funcție de textul scripturistic al Noului Testament, chiar dacă acesta se va constitui în principala sursă a analizelor noastre, ci vom încerca o prezentare sistematică, tematică a problematicii, în care diferitele aspecte ale subiectului vor fi reluate și analizate din perspective și în contexte diferite pentru a obține o imagine cât mai cuprinzătoare a sa. Într-un prim capitol ne propunem realizarea unei hiperbole în limitele sustenabile scripturistic ale misiunii apostolului Pavel în mediul iudaic.

Am intitulat capitolul al cincelea *Sf. Apostol Pavel – apostolul ne-evreu al evreilor*, tocmai pentru ca printr-o hiperbolă atipică să subliniem teza în jurul căreia va gravita studiul nostru. Nu ne propunem așadar să demonstrăm faptul că sf. Apostol Pavel nu este iudeu, ci vrem doar să amintim că nu este doar iudeu, nici să demonstrăm faptul că nu este apostol al neamurilor, ci doar să amintim, ceea ce se uită adeseori, și anume, că este apostol și al iudeilor, dacă nu în egală măsură, poate chiar mai mult al iudeilor decât al neamurilor. Ne propunem așadar în capitolul acesta să abordăm problematica dimensiunii misionare a Sf. Apostol Pavel din perspectiva punerii în discuție a clișeele folosite pentru reconstrucția postumă a imaginii acestei activități. Astfel, vom lua în discuție clișeele referitoare la

caracterul pur-iudaic al personalității Sf. Ap. Pavel, încercând să arătăm faptul că sf. Apostol Pavel nu este doar iudeu, sau cel puțin nu este iudeu la fel ca toți ceilalți apostoli, apoi vom aborda problematica felului în care Sf. Ap. Pavel își înțelege destinația propriei trimiteri, încercând să demonstrăm, că sfântul apostol nu își înțelege niciodată atât de restrictiv trimiterea înspre neamuri pe cât sunt dispuși contemporanii să o înțeleagă, vom încerca să demitizăm imaginea anti-iudaică a viziunii teologice a Sf. Ap. Pavel, precum și să infirmăm tabloul activității misionare a sfântului ca activitate orientată și efectuată asupra neamurilor. Mergem până acolo încât să afirmăm că sf. Ap. Pavel este mai întâi apostolul iudeilor (mai exact ale diasporei iudaice), el fiind apostol al neamurilor ca efect și în virtutea acestei activități misionare întreprinse în sânul diasporei iudaice. Vom reliefa astfel că sfântul apostol Pavel este un iudeu al diasporei, iar ca apostol are o viziune misionară în care trimiterea prezintă concomitent vocația universalității și a datoriei prioritare a conversiei poporului iudeu. De asemenea vom arăta că teologia sa nu acordă nici o prioritate neamurilor, ci dimpotrivă, susține dreptul ”întâiului născut” deținut de către poporul iudeu. În finalul capitolului, vom puncta faptul că itinerariul misionar al Sf. Ap. Pavel este un itinerar al sinagogilor, misiunea sa fiind orientată înspre iudei, el neintrând decât conjunctural, și niciodată din inițiativă proprie, în conflict cu iudeii. În sfârșitul capitolului vom puncta una dintre caracteristicile activității Sf. Ap. Pavel în mediul iudaic, și anume organizarea colectei pentru Ierusalim, colectă care se va constitui în fundament al practicii sociale a Bisericii.

Am putea spune în concluzie că Sf. Ap. Pavel este un ne-evreu de origine iudaică, pentru că: 1. Originea sa iudaică și atașamentul pre-creștin față de lege este indiscutabil, dar este adus în discuție de Sf. Ap. Pavel doar dintr-o perspectivă apologetică menită să întărească conștiința intervenției divine în generarea misionarității sale; 2. Contemporanii săi îl percep altfel decât pe un simplu iudeu palestinian; 3 el însuși se prevalează de caracterul său de cetățean roman și membru al diasporei și 5. El însuși duce problema identității naționale într-un derizoriu nerelevant pentru spiritualitatea creștină. Sf. Ap. Pavel este evreul diasporei pentru a fi misionarul diasporei, sau este dintre neamuri pentru a fi propovăduitor între neamuri. Sfântul Apostol Pavel este mai întâi apostol al iudeilor din diaspora și apoi prin aceasta, al neamurilor, activitatea sa misionară întemeindu-se pe credința fermă în universalitatea mântuirii în Hristos.

Sf. Ap. Pavel, este un apostol la fel ca toți ceilalți apostoli, are o trimitere universală, resimte datoria initial de a-i converti pe iudei, dorește să-și înceapă activitatea la fel ca toți ceilalți sfinți apostoli de la Ierusalim și nu renunță la dezideratul său de încreștinare a iudeilor, doar că înțelege să-l pună în practică la nivelul diasporei din sânul căreia provenea. Prioritatea orientării misionare către iudei este resimțită de către Sf. Ap. Pavel ca ocurență logică a

teologiei sale despre întâietatea în chemare a poporului iudeu, popor privilegiat prin alegere, prin lege și prin deținerea făgăduințelor.

În capitolul al șaselea *Stabilirea relației dintre Vechiul și Noul Legământ* vom marca viziunea teologică generală a Sf. Ap. Pavel asupra raportului dintre Lege și Evanghelie, reliefând legătura care există între ele în viziunea apostolică. Astfel vom încerca să repunctăm dependențele ca formare ale Sf. Ap. Pavel de mediul iudaic, raportarea sa la mediul elenistic, folosirea unui limbaj specific Vechiului Testament și aprecierea pozitivă a Legii mozaice.

Identitatea mozaică a Sfântului Pavel rezidă în: 1. apartenența etnică; 2. cunoașterea limbii aramaice: dialogul cu Iisus de pe drumul Damascului se poartă în limba aramaică – F.A. 9; în fața iudeilor Pavel vorbește această limbă – F.A. 22,1-2) 3. cunoașterea limbii ebraice, pe care o învățase în școala rabinică a lui Gamaliel (“nu încapă nici o îndoială că limba vorbită cu Iisus era aramaica pe care apostolul Pavel face dovada că o cunoștea foarte bine, așa cum face dovada că cunoștea și ebraica biblică pe care o învățase în școala prin studiu”); 4. cunoștea și respecta legea mozaică (“nu în școala din Tars a dobândit Saul primele cunoștințe biblice ci în școala din Ierusalim unde și-a petrecut primii ani ai tinereții, unde a învățat ebraica biblică și aramaica curentă și unde s-a inițiat în datinile strămoșești ca un elev eminent al marelui rabin Gamaliel. În legătura cu aceasta A. Sabatier scrie: “Pavel nu este deloc copilul orașului Tars ci este fariseul din Ierusalim”. Astfel se poate spune că limbajul conceptual pe care îl folosește Pavel este unul mozaic.

Sfântul Pavel este 1. un iudeu care gândește în limbajul conceptual iudaic; 2. este un iudeu al diasporei care poate fi asociat curentului iudeo-elenistic și 3. metodologia, lexicul și instrumentul conceptual al lui Filon pot fi regăsite și la Sfântul Apostol Pavel, fără a permite însă o afirmare irefutabilă a unor influențe unilaterale sau reciproce.

Vorbindu-le unor comunități ce mai adesea mixte, cu creștini proveniți atât dintre evrei cât și dintre păgâni, Sfântul Apostol Pavel e preocupat de păstrarea unui echilibru în aprecierea legii mozaice. Pe de o parte, el nu acceptă o supraestimare a valorii ei în detrimentul mântuirii aduse de către Hristos, fapt pentru care dezvoltă întreaga pledoarie pentru îndreptarea din credință, în defavoarea unei îndreptări din faptele legii, iar pe de altă parte, motivat probabil de o grijă misionară pentru păstrarea în sânul Bisericii a evreilor convertiți, dezvoltă și un discurs de apreciere a legii.

În capitolul al șaptelea *Strategia și principiile misionare ale activității Sf. Ap. Pavel* vom puncta strategia și principiile misionare ale Sf. Ap. Pavel. Conștienți fiind că principiile și strategia misionară a Sf. Ap. Pavel nu sunt specifice doar misiunii sale în mediul iudaic, ci sunt proprii întregii misiuni, și de asemenea conștienți fiind de redundanța abordării acestei

teme, extrem de cercetate în special în teologia românească, vom încerca să creionăm această strategie și aceste principii tocmai pentru a putea avea un instrumentar de lucru util în evaluarea comparativă a raportării misiunii Sf. Ap. Pavel la mediul iudaic. Vom încerca totuși să recapitulăm și să subliniem la nivelul strategiei misionare componenta teandriei actului misionar, adeseori trecută cu vederea din studiile de misiologie construite pe o tipologie scolastică, și vom încerca să stabilim criterii obiective de diferențiere a strategiei și principiilor misionare. Sf. Pavel nu întreprinde o acțiune misionară improvizând, ci are un plan și o strategie misionară, izvorât din credința mântuirii în Hristos. Nici transmiterea Evangheliei nu o face oricum, ci după anumite principii misionare, și nici nu se adresează ascultătorilor fără respectarea anumitor considerente psihologice. Am putea spune că apostolul neamurilor, în ceea ce privește misiunea are o viziune exactă, principială, asupra a ceea ce trebuie și poate să facă, precum și asupra limitelor în care se pot încadra gesturile sale misionare pentru a avea un efect cât mai puternic fără a trăda adevărul Evangheliei.

În capitolul al optâlea *Integrarea misiunii Sf. Ap. Pavel în misiunea colegiului celor 12 apostoli* vom realiza o prezentare a modului în care activitatea Sfântului Apostol Pavel se integrează și se raportează la activitatea colegiului apostolic. În primul subcapitol vom expune unitatea tradiției apostolice atât sub aspectul conținutului ei, cât și sub aspectul exprimării acestui conținut, tocmai pentru a avea un îndreptar prin care orice apreciere a diversității mărturisirilor misionare sau chiar a divergențelor misionare dintre apostoli, să nu devină o mărturisire care să frizeze ideea unei schisme între apostoli. Subcapitolele al doilea și al treilea vor fi detalieri ale modului în care unitatea de fond și unitatea de formă a propovăduirii apostolice se păstrează chiar și în cazul în care necesitatea misionară impune accente dogmatice diferite sau exprimări diferite ale aceleași învățături de credință. În subcapitolul al patrulea vom schița unitatea de viziune a apostolilor asupra misiunii creștine, precum și asemănările dintre strategiile și principiile misionare respectate de către apostoli în activitatea de propovăduire. Următorul capitol va încerca să stabilească ce rol au în iconomia misiunii Bisericii apostolice o serie de evenimente din istoria primului secol. Astfel, vom analiza “confruntarea frățească” dintre Sf. Ap. Petru și Sf. Ap. Pavel din Antiohia ca act care are pentru misiunea Bisericii valoare complementară Sinodului apostolic (Sinodul apostolic stabilește cum trebuie să se raporteze creștinii proveniți dintre neamuri la legea mozaică, iar acest eveniment relatat în Galateni stabilește cum trebuie să se raporteze creștinii proveniți dintre iudei la cei proveniți dintre neamuri.), și situația “partidelor din Corint”, ca moment de afirmare a unității de propovăduire a apostolilor. În același capitol vom încerca să vedem cum se cristalizează viziunea apostolilor asupra problematicii propovăduirii Evangheliei printre păgâni, precum și modul în care misiunea Sf. Ap. Pavel se integrează în misiunea celor 12

apostoli. Finalitatea va fi prin urmare aceea de a defini viziunea misionară a apostolilor și modurile variate în care aceasta se exprimă.

Unitatea de fond a Tradiției apostolice nu este doar o realitate constatată retroactiv de către teologul care analizează Tradiția apostolică, ci ea a reprezentat un deziderat și un obiectiv al misiunii apostolilor.

Tradiția apostolică este așadar unitară până la identitate în ceea ce privește experiența vieții în Hristos, a fondului învățăturilor propovăduite pentru a actualiza în cei convertiți această experiență, și prezintă o unitate a diversității formelor și mijloacelor prin care Hristos este propovăduit.

Accentul pregnant pus de către Sf. Ap. Pavel pe rolul credinței în procesul mântuirii nu este o doctrină proprie diferită de a celorlalți apostoli, ci doar efectul unei exigențe misionare.

Atitudinea apostolilor față de problema respectării legii vechi, chiar dacă este susceptibilă de a nu fi unitară chiar de la început, se va elabora în cadrul dinamicii misionare, „apostolii înțeleg după ezitări ușor de înțeles că creștinismul este vis-a-vis de Vechiul Testament o noutate, depășind Legea prin înălțimea noii revelații și a autorității Fiului lui Dumnezeu”, atitudinea lor primind o coerență internă în urma Sinodului de la Ierusalim.

Diferența dintre discursul paulin și cel al sinodului apostolic, constă în aceea că primul dintre ele este ceva mai dezvoltat, urmărind în mai de aproape implicațiile teologice și morale ale problematicii, aprofundarea fiind făcută într-o dinamică misionară, în care discursul se adaptează situației de ansamblu a destinatarilor.

Accentuările dogmatice diferite, creionate de către apostoli în scrierile lor, nu sunt nici părăsiri și nici exacerbări ale învățaturii apostolice unitare, ci doar simple dezvoltări făcute din perspectivă misionară, ca adaptări la situații concrete. Forma de exprimare a învățaturii de credință este în același timp unitară și diversificată. Altfel spus fără a fi unică, așa cum este fondul învățaturii nu poate fi nici divergentă. Unitatea formală a exprimării tradiției apostolice este un postulat logic al principiului noncontradicției transpus la nivel lingvistic, care nu permite ca același adevăr să fie exprimat în forme antinomice. Exprimarea apostolică în procesul de mărturisire și propovăduire a învățaturii revelate va fi diversificată, dar nu divergentă. Chiar mai mult de atât ea va prezenta structuri și forme comune, pentru că învățătura este unică și anumite adevăruri dogmatice nu pot fi exprimate în forme pronunțat diversificate, și pentru că perspectiva misionară a propovăduirii a reclamată o exprimare unitară și a creat anumite forme unitare de exprimare (predici, mărturisiri de credință, documente scrise).

În capitolul al nouălea *Erori metodologice de propovăduire în perioada apostolică și combaterea lor de către Sf. Ap. Pavel* vom prezenta ereziile secolului I în special datorită apariției lor în mediul iudaic al propovăduirii, dar și ca tipologii eronate de propovăduire. Pornind de la premisa că erezia presupune o greșeală de aplicare a principiului misionar al acomodării mesajului transmis am făcut o împărțire a acestor erezii în funcție de domeniul în care procesul de acomodare se produce eronat: 1. erezii legaliste, în care acomodarea apare ca un proces de punere a creștinismului într-o matrice mozaică; 2. erezii raționaliste, în care acomodarea se face prin subordonarea adevărului propovăduit unei structuri logice specifice tipul de raționalism promovat în cultura greacă și 3. erezii morale, în care acomodarea presupune promovarea unui compromis moral care să facă accesibil creștinismul unui mediu religios în care imoralitatea fusese promovată ca act cultic.

S-ar putea spune că erezia este în primul rând o eroare de interpretare a mesajului Evangheliei și nu atât una de propovăduire. Am arătat însă faptul că o eroare de interpretare capătă legitim calificativul de erezie doar în momentul în care ea este propovăduită. Chiar dacă eroarea de înțelegere ar premerge în cazul unor erezii celei de propovăduire analiza ereziei din punct de vedere al misiunii creștine ar deveni legitimă întrucât înțelegerea eronată a Evangheliei se datorează unui proces de re-transpunere a adevărului auzit în noi grile conceptuale sau lingvistice.

Erezia este o eroare metodologică de propovăduire întrucât: 1. procesul de înțelegere este un proces de inculturare; 2. erezia se folosește de o metodă eronată de acomodare a mesajului la determinațiile cultural-religios-morale ale destinatarilor.

Procesul de inculturare a Evangheliei este unul obligatoriu din perspectivă misionară, dar, ereziile secolului I relevă faptul că el comportă riscuri care pot deturna misiunea Bisericii de la însăși finalitatea ei soteriologică, prin compromiterea corectitudinii mesajului revelat, în cazul folosirii unei metode de acomodare a mesajului Evangheliei tutelate de premisa unui compromis al coabitării cu o altă religie sau cu un alt sistem filosofic cu pretenții soteriologice.